

Geocapabilities

– en plattform för ämnes- och professionell utveckling i skolgeografin

Geocapabilities är ett internationellt forsknings- och utvecklingsprojekt som fokuserar på skolämnet geografi som kunskapsfält och på geografilärares professionella utveckling. Det utgår från centrala didaktiska frågor: Varför skall man undervisa om geografi? Vilka kunskaper ska eleverna utveckla? Vilka erfarenheter av geografiska sammanhang och frågeställningar har eleverna? Vad skall man undervisa om? Hur skall undervisningen utformas? Geocapability projektet fokuserar i första hand på undervisning och lärande av geografi på "secondary level", alltså årskurs 7–9 och gymnasium. Förutom ett antal vetenskapliga artiklar och projektrapporter har projektet skapat en webbplattform som vänder sig till lärarstudenter i geografi och geografilärare som vill fortbilda sig. Denna plattform hittar ni på www.geocapabilities.org. Syftet med denna artikel är att presentera plattformen och kort lyfta fram några utgångspunkter och perspektiv som är centrala för projektet.

Tre centrala perspektiv är särskilt framträdande. För det första, projektet *Geocapabilities* bygger på Amartya Sen och Martha Nussbaums teoretiska perspektiv knutna till forskningsfältet välfärdsekonomi och Sens "capability approach". Vidare har centrala delar av projektet utvecklats inom en anglosaxisk tradition inom utbildningsforskning som kan benämnas curriculum stu-

dies, och projektet använder därför språk och begrepp därifrån. Här vill vi relatera perspektivet till det svenska (och nordiskt-kontinentala) sammanhanget av didaktik och ämnesdidaktik. För det tredje anknyter projektet till en pågående kunskapssociologisk och kunskapsteoretisk diskussion om kunskapens roll i skola och undervisning. Här nedan introduceras ett perspektiv kring olika kunskapsframtider som utvecklats av kunskapssociologerna Young och Muller (2016) och utvecklats vidare av Young och Lambert (2014).

Geocapability projektet fokuserar på geografiämnets potential för att (ut)bilda unga människor. Det utgår från att ämnesspecialiserade kunskaper (som geografiska kunskaper) är en central resurs för undervisning och lärande. Professionella lärares arbete är basen för att utveckla ett "curriculum of engagement", och projektet vill därför bidra med att skapa en arena för diskussion och fortbildning kring undervisning och lärande i ämnet geografi.

Projektets bakgrund

Geocapabilities började under 2012 med ett pilotprojekt under ledning av American Association of Geographers (AAG) (Se Lambert, Solem & Tani 2015). Under åren 2013–2016 har projektet drivits som ett EU-finansierat Comenius-projekt med

deltagande projektpartners i England, Finland, Belgien och Grekland såväl i skolor som på universitet. Projektet leds av professor David Lambert från Institute of Education, University College London. Till projektet har också ett antal associerade partners knutits, och från Sverige har vi bägge artikelförfattare deltagit. Projektet har bl.a. genomfört jämförelser av läroplaner i geografi mellan olika länder, och också genomfört enkätundersökningar till lärare och lärarutbildare kring geografifämnets syften i de olika länderna. Skolämnet geografi har tydligt olika positioner i olika länder i läroplanerna. I Sverige och Norge är det ett SO-ämne, i Danmark ett NO-ämne och i England närmast ett humanistiskt ämne. En jämförelse av geografiläroplaner visar på många gemensamma utgångspunkter för vad som ses som geografifämnets stora idéer, men också påtagliga nationella skillnader i t.ex. ämnets relationer till andra ämnen. En annan del i Geocapability projektet har varit att analysera exempel på ”best practice” i lärarutbildning i geografi. Projektets senare del som vi behandlar här har alltså fokuserat på att utveckla en nätbaserad plattform för utbildning och fortbildning av geografilärare.

Tre centrala perspektiv – ”The capability approach”, ”curriculum making” och ”a future 3 curriculum”

I det följande kommer vi att diskutera tre centrala perspektiv som utgör utgångspunkten för Geocapability projektet. Dessa perspektiv är således också centrala byggstenar i webbplattformen.

”The capability approach”

Geocapabilities bygger på Amartya Sen och Martha Nussbaums teoretiska perspektiv knutna till forskningsfältet välfärdsökonomi. I den teoriansatsen ses mänsklig utveckling som en process för att möjliggöra personlig autonomi och frihet, både i tanke och handling. När perspektivet appliceras på utbildning betonas mänsklig potential i termer av olika friheter, uttryckt i form av förmågor, som fokuserar på vad människor är i stånd att vara och att göra. På en grundläggande nivå innebär detta att kunna läsa och skriva. Det som på svenska kan kallas för förmågemodellen (The Capability Approach) har använts för att jämföra livskvalitet och för att tänka kring perspektiv som grundläggande social rättvisa. Ett tydligt exempel från utvecklingsforskning på en tillämpning av ansatsen, och hur den kan ge insikter i vad förlusten av grundläggande förmågor och den mänskliga potentialen kan innebära, är konsekvenserna av att kvinnor och flickor nekas tillgång till grundläggande utbildning i olika delar av världen.

Man kan nog överleva i världen utan att ha läst geografi eller historia i skolan, men projektet *Geocapabilities* utgår från tanken att människor kan växa genom utbildning, och särskilt genom att utveckla förmågan att tänka och resonera på specialiserade sätt, i vårt fall i ämnet geografi. *Geocapabilities* vill lyfta fram och utveckla den roll som geografiska kunskaper och geografiskt tänkande kan spela för unga personers bildning. En sådan bildad individ har utvecklat sin förmåga att delta i ett samtal eller resonemang om världen och jorden ur ett ämnesbaserat perspektiv. Geografiska kunskaper och förmågor kan hjälpa oss att för-

stå omvärlden bortom vår vardagliga erfarenhet av den. Geocapability projektet vill liksom Amartya Sen inte identifiera en lista över förmågor som kan mätas eller bedömas. Att tänka geografiskt (eller naturvetenskapligt eller historiskt eller konstnärligt ...) kan inte reduceras till en lista som skall bockas av.

I ett svenskt perspektiv kan förmågemodellen tydliggöra hur syftet med att utveckla kunskap kan knytas till olika grundläggande värden med utbildning. Geografi förknippas ofta med ett faktabaserat beskrivande kursinnehåll, men ämnets stora idéer, kan förutom sådan grundläggande världskunskap, också knytas till frågor om relationerna mellan natur och samhälle och rumsliga perspektiv som de rumsliga relationerna mellan lokalt och globalt, samt att utveckla viktiga perspektiv på centrala framtidsfrågor. Med ett sådant synsätt blir det i svensk geografiundervisning viktigt att relatera värdegrundsresonemang i den svenska läroplanens kapitel 1 (Lgr11) med geografins kursplaner för att tydliggöra syftet med undervisningen.

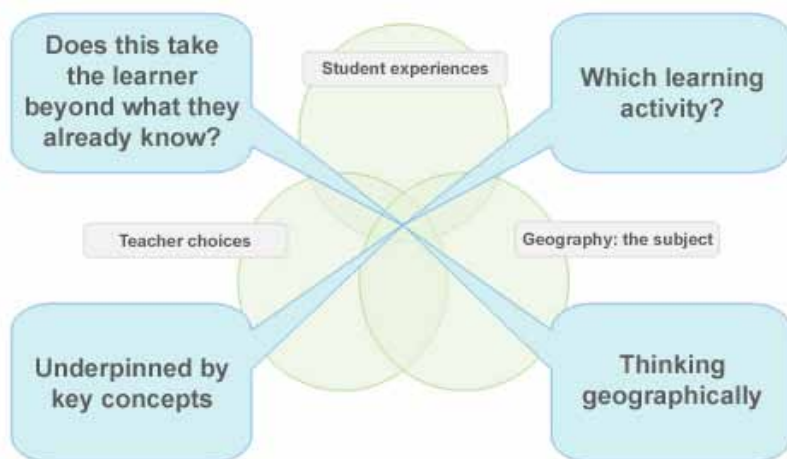
Genom Lgr11 har förmågebegreppet blivit centralt i den svenska läroplanen. I Lgr11 uttrycker ämnesspecifika förmågor målen i respektive ämne. Förmågorna kan sägas vara de kunskaper som ligger till grund för de kunskapskrav som elever ska utveckla i olika ämnen. De bottnar på det sättet i de fyra aspekterna av kunskap som präglar kunskapssynen i skolan: fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Förmågebegreppet i styrdokumentet för skolan skiljer sig på det sättet från det förmågebegrepp som används i förmågemodellen (The Capability Approach) Lgr11:s förmågebegrepp. Förmågebegrepp är starkt kopp-

lat till målen i ämnena, vilket ger en beröringspunkt till Geocapabilities.

Geografiska idéer och perspektiv hjälper oss att se världen på nya sätt, och kan ge specifika, kraftfulla insikter. Detta bidrar till utveckling av mänskliga förmågor (*capabilities*), eftersom det möjliggör fördjupad kritisk reflektion om sammanhanget för många val och beslut som påverkar människors liv och livsmiljöer. I Geocapabilities blir detta en viktig bakgrund för lärarens didaktiska val.

”Curriculum making”

Begreppet curriculum är ett svåröversatt begrepp, som innefattar såväl den formella läroplanen som innehållet av en kurs i vid mening. I svenskt språkbruk brukar man skilja på läroplan (policynivå) och didaktik (klassrumsnivå). *Curriculum making* är ett perspektiv som bygger på den anglosaxiska traditionen kring ”curriculum studies”. En enkel tolkning av begreppet skulle kunna vara att se ”curriculum making” som den i klassrummet genomförda läroplanen. Men begreppet fokuserar också på de många didaktiska val som en lärare gör när läraren tolkar och formar undervisnings- och lärandepraktiker från ”curriculum”/ läroplanen. Perspektivet bakom ”curriculum making” utgår alltså från att betrakta läraren som en aktiv professionell aktör som gör medvetna, reflekterade val i sin professionsutövning, och inte på ett enkelt sätt ”levererar” en läroplan eller ett centralt innehåll. Det bygger på det grundläggande perspektivet som delas av de flesta lärare: lärarens arbete handlar om att i sitt arbete med barn och unga forma situationer för lärande som upplevs värdefulla, utmanande och motiverande.

Figur 1. En modell över "curriculum making" (Från Lambert 2016).

Ämnesdidaktiken har sitt fokus i att samtidigt belysa lärares undervisning, elevers lärande och ett skolämnens innehållsaspekter. Detta synliggörs i den didaktiska triangeln. *Geocapabilities* pekar på att "curriculum making" har liknande konnotationer och motiv som didaktik och ämnesdidaktiska val har i den nordiska och tyska traditionen. Om vi betraktar figur 1 kan vi se hur den didaktiska triangeln utgör basen i modellen för "curriculum making".

Curriculum making är ett praktiskt uttryck för genomförandet av vad projektet kallar *curriculum thinking*. En framträdande aspekt av *curriculum thinking* är att lyfta fram betydelsen av syften och mål med undervisningen och i valet av undervisningsteman och innehåll. Så till skillnad från planering av enstaka lektioner som ofta styrs av kortsiktiga val där lärandeobjekt och lektionsaktiviteter specificeras, så inkluderar *curriculum making* också mera långsiktiga mål och kan ses som strategiskt till sin karaktär. Under en kursperiod

formar läraren läroplanens intentioner till undervisning som skall ge studenterna möjlighet att tänka geografiskt. Detta tänkande bygger på att använda geografiska perspektiv och formas genom att utveckla ett geografiskt språkbruk med hjälp av geografiska begrepp av olika karaktär. Lärarens uppgift blir vidare att utforma situationer för lärande, som ger nya kunskaper och upplevs meningsfulla för eleverna. Modellen diskuteras närmare i webbplatsen. I ett ämnesdidaktiskt perspektiv blir *frågor om urval och transformation* centrala för lärarens didaktiska praktik i det som här kallas "curriculum thinking" och "curriculum making".

I praktiken är förstås också "curriculum making" i hög grad en bredare balansgång mellan olika prioriteringar som läraren behöver hantera. Detta sker i sammanhanget av olika ramförutsättningar, där skolans olika uppdrag, inklusive kunskapsuppdraget som fokuseras här, behöver hanteras av läraren.

Kunskap och “a future three curriculum”

Sedan senaste sekelskiftet har en debatt om betydelsen av kunskap inom utbildning och kunskapens karaktär initierats inom utbildningssociologin (Young 2008). Debatten har berört frågor om vilken typ av kunskap som vi vill att unga människor skall nå genom att gå i skolan. Geocapability projektet anknyter till denna diskussion, och utgår från att kraftfull disciplinär kunskap (*Powerful Disciplinary Knowledge*) är en viktig resurs för undervisning och lärande i skolan. Genom att i undervisningen ta stöd av vetenskaplig kunskap skapas möjligheter att nå bortom en vardagsförståelse och på så vis förstå och hantera världen mer kraftfullt. Denna kunskap bygger på idéer och begrepp som kommer från akademiska discipliner, och är systematiskt frambringad och prövad. Den ger förutsättningar för en person att förstå, tolka och tänka om världen. I den meningen är den också kraftfull eftersom den ger en djup, nyanserad och generell bild av olika företeelser i världen. Det är en kunskap som ständigt revideras i den vetenskapliga praktiken (Young 2008; Young & Muller 2016).

Young & Muller har utvecklat en heuristisk modell kring tre framtidsbilder om kunskapens roll i skolan i form av tre olika curriculum scenarier. De tre scenarierna är i vissa avseenden ”karikatyrer” och idealtyper, men kan tas som utgångspunkt för en diskussion om vilken typ av kunskaper som skall vara centrala i undervisning och lärande på skolor.

Framtid 1 är en geografikurs som består av ”given” kunskap som är statisk och obestrid. Läraren levererar ”fakta”. Framtid 2 är på många sätt ett svar på bristerna i ett cur-

riculum där överföring betonas, vilket är ett utmärkande drag inom framtid 1. Ämnen är nedtonade i framtid 2, generella färdigheter har lyfts fram och att lära sig att lära blir det övergripande målet. Framtid 3 återupprättar lärarnas ansvar (som är mer än ”handledare för lärande”), men till skillnad från Framtid 1 är kunskap ifrågasatt, dynamisk och föremål för argument. Eleverna uppmanas att tänka på hur man kan urskilja ”bättre” och mer kvalitativ kunskap.

Geocapabilities stödjer ett curriculum enligt framtid 3, som bygger på kraftfull disciplinär kunskap. Som vi konstaterade tidigare kan denna kunskap inte reduceras till en lista. Vilka geografiska kunskaper som kan ses som kraftfulla för undervisning och lärande beror i hög grad på syfte och sammanhang, och behöver relateras till lärarens ämnesdidaktiska val (curriculum thinking-curriculum making). Mera principiellt kan kraftfull geografisk kunskap formas i kombinationen av ”djup” beskrivande kunskap om världen, relationell förståelse och tillämpat tänkande när man ”gör” geografi. (Se vidare Lambert 2016 och diskussion på webbplatsen).

Webbplattform för fortbildning och lärarutbildning

Vi vill slutligen kort introducera webbplatsen för Geocapabilities och dess teman. Den innehåller fyra moduler för fortbildning som kan användas av verksamma lärare, lärarstudenter och som inslag i lärarutbildning. Modulerna innehåller både idéer och aktiviteter kopplade till geografifämnet. Alla modulerna är självständiga och anpassningsbara. I modulerna finns material för nedladdning, filmer samt länkar till externa käl-

lor. Det finns även en ordlista på plattformen som kan vara till hjälp för att förstå och definiera nyckelbegreppen.

Modul 1: *The capabilities approach & Powerful disciplinary knowledge*

Modul 2: *Curriculum making by teachers*

Modul 3: *Video case studies*

Modul 4: *Curriculum leadership & advocacy*

Modul 1 utforskar potentialen hos Geocapabilities. Nyckelfrågor är: Vilka är de elever som vi undervisar? Vad behöver eleverna lära sig för att bli fullt (ut)bildade? Hur kan geografi bidra till denna utbildning? Här presenteras och diskuteras också begreppet och perspektivet ”powerful disciplinary knowledge”, bl.a. i form av vinjetter producerade av lärare som illustrerar detta perspektiv.

Modul 2 fokuserar på metoder för *curriculum making*. I modulen framhålls vikten av läraren som *curriculum-maker*, som också är en del av *curriculum leadership*. Ett specifikt redskap för reflektion kring didaktiska val i geografi som presenteras här är ”curriculum artefacts”.

Modul 3 innehåller material som kan generera samtala och underlag för reflektion och diskussion om geografilärares arbete.

Utgångspunkten här är geografilärare som beskriver sin egen undervisning i form av videofallstudier.

Modul 4 utforskar vad ledarskap kan innebära i en ämnesspecifik kontext, genom att lyfta in Geocapabilities i relation till *curriculum leadership* betraktat i perspektivet av lärares professionella roll.

Modulerna är delvis fortfarande under utveckling. Om ni provar webplattformen www.geocapabilities.org på nätet, gör gärna inspel och kommentera!

Referenser

- Lambert, D. (2016) Geography. In Wyse, D., Hayward, L. and Pandya, J. (Eds) (2016) *The Sage Handbook of Curriculum, Pedagogy and Assessment*, London: Sage Publications
- Lambert, D., Solem, M. and Tani, S. (2015) Achieving human potential through geography education: a capabilities approach to curriculum making in schools’, *Annals of the Association of American Geographers*, 105:4
- Young, M. (2008) *Bringing knowledge back in: from social constructivism to social realism in the sociology of education*. London: Routledge.
- Young, M. and Lambert, D. (2014) *Knowledge and the Future School: curriculum and social justice*, London: Bloomsbury.
- Young, M. & Muller, J. (2016) *Curriculum and the specialization of knowledge*. London: Routledge.

*Gabriel Bladh, Universitetslektor och Docent vid Karlstads universitet,
Inst.f.geografi, medier och kommunikation
E-post: gabriel.bladh@kau.se*

*David Örbring, Doktorand i utbildningsvetenskap med inriktning på
geografiämnets didaktik, Institutionen för utbildningsvetenskap,
Lunds universitet, Campus Helsingborg
E-post: david.orbring@uvet.lu.se*